

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.10.067>

УДК 328.185

JEL: O170

В.О. МАНДИБУРА, д-р екон. наук, проф., голов. н. с. відділу економічної теорії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. П. Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: ekonom.teor@ukr.net

УМОВИ І МЕХАНІЗМИ ДІЄВОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Розкрито зміст системно мережевого структурування корупції як інституту абсолютної антисуспільної спрямованості, розмежовано поняття «корупція» і «хабарництво». Показано соціально-економічні витоки та розкрито характер особистих і корпоративних інтересів суб'єктів — носіїв корупційних відносин. Проаналізовано причини провалу організаційних і правових заходів, спрямованих на подолання корупції, здійснених владою за попередній період. Надано пропозиції щодо зміни стратегічних пріоритетів соціально-економічної політики запобігання корупції, передусім, шляхом перекриття джерел корупційного підкупу.

Ключові слова: корупція; кримінальна економіка; інститут корупції; суб'єкти корупції; об'єкт корупції; хабар; механізми подолання корупції; декларування доходів і майна; легалізація тіньових доходів.

Проблема корупції в Україні стоїть надзвичайно гостро і суттєво впливає на стан соціально-економічної стабільності держави. Саме тому без подолання масштабної корупції практично неможливо реалізувати європейський шлях розвитку України і забезпечити надійну економічну, соціальну та політичну безпеку нашої держави в умовах екстремального зростання глобальних викликів і гібридних геополітичних загроз.

Сьогодні корупційна сфера суспільних відносин є окремим об'єктом комплексних досліджень не тільки економістів, а й юристів, соціологів, політологів та ін. При цьому важливо, щоб найбільш фахові та прагматично виважені науково-теоретичні напрацювання і практично-прикладні пропозиції як вітчизняних учених, так і представників світової науки були максимально враховані в процесі подолання корупції в Україні.

У працях відомих зарубіжних (Г. Бродмана [1], З. Зукоскі [2], Л. Йохансена [3], Д. Кауфмана [4], А. Кирпичникова [5], В. Клейнера [6], М. Левина [7], Ю. Нисневича [8], С. Роуз-Аккермана [9], Г. Сатарова [10], С. Сюєміна [11] та інших) і вітчизняних (Л. Аркуші [12], І. Беззубої [13], І. Богатирьової [14],

Ц и т у в а н н я: Мандибур В.О. Умови і механізми дієвого запобігання корупції в Україні. *Економіка України*. 2021. № 10. С. 67—91. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.10.067>

С. Верстюка [15], Л. Гумелюка [16], М. Камлика [17], І. Коржа [18], М. Мельника [19], Б. Романюка [20] та інших) економістів, юристів та соціологів розглядаються різні аспекти сутності й проявів руйнівного впливу корупції на економіку та суспільство, а також наводяться пропозиції вдосконалення заходів її подолання.

Особливу увагу привертає сучасна монографія А. Волошенка «Антикорупційний дирижизм: державні регуляторні імперативи протидії системній корупції в Україні» [21]. У ній ґрунтовно проаналізовано економічні та політичні витоки системної корупції в Україні, здійснено градацію її базових сегментів, розкрито ключові детермінанти і основні концептуальні підходи антикорупційного дирижизму, що, на думку автора, може стати дієвим механізмом запобігання і протидії корупції. Водночас у царині дослідження продовжує залишатися частково або повністю не вирішеним широкий спектр актуальних проблем, що потребують подальшого поглибленого наукового аналізу.

Отже, **мета статті** — проаналізувати причини провалу зусиль і заходів, здійснених владою за роки державної незалежності в напрямі подолання масштабної корупції, визначити напрями формування необхідних умов і розкрити зміст запропонованих організаційно-економічних і економіко-правових механізмів, спроможних не тільки забезпечити дієве викорінення, а й в подальшому запобігати рецидивам відновлення в Україні цього анти-суспільного феномена.

Для цього ми маємо розв'язати ряд конкретних завдань:

- забезпечити змістовно-понятійну чистоту категоріального апарату, що розкриває сутність корупційних відносин;
- розкрити особливий зміст інтересів суб'єктів — носіїв корупційних відносин;
- визначити руйнівні антисуспільні наслідки синергії бінарного зрощування «інституту корупції» з «інститутом кримінальної «чорної» економіки»;
- надати конкретні пропозиції (на засадах узагальнення досвіду США) організаційно-економічного й економіко-правового характеру щодо коригування соціально-економічної політики держави в зазначеному напрямі, зокрема, щодо перекриття джерел корупційного підкупу;
- визначити шляхи подолання допущених помилок на засадах формування і запровадження дієвих умов забезпечення необхідного порядку у сфері обліку і контролю за повнотою виконання громадянами своїх податкових зобов'язань шляхом удосконалення механізму декларування доходів й обліку коштовної нерухомості багатой та надбагатої, зокрема олігархічної, частини населення України.

КАТЕГОРІАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВІДНОСИН КОРУПЦІЇ

Аналіз першоджерельної бази дослідження дозволяє стверджувати, що на сьогодні як вітчизняною, так і світовою науковою спільнотою не сформульовано загальноприйнятого й універсального визначення змісту категорії «корупція». Це призводить до порушення вимог забезпечення понятійної чистоти категоріального апарату системи корупційних відносин.

Розмитість понятійних позицій щодо системно-інституціонального розуміння корупції зумовлено досить спрощеним її розглядом. Передусім, це стосується наукової інтерпретації її змістовно-якісної сутності, недосконалості підходів щодо оцінки різних проявів існуючої палітри корупційної діяльності та її внутрішньосистемних складників. Має місце вкрай спрощене розуміння системної складності зовнішніх корупційних зв'язків, насамперед, з кримінальною економікою, а також розуміння особливості дії механізмів її ієрархічно-мережевого поширення. Це неминуче викликає суперечності та розбіжності в підходах до розуміння реальної системної складності стратегічних завдань і конкретних дій, що спрямовані на ліквідацію і запобігання поширенню корупції в Україні.

Позиція автора полягає в тому, що *інститут корупції необхідно розглядати як суспільне явище, яке гносеологічно відображає складну і реально існуючу систему спотворено-викривлених і аномально патологічних відносин, норм, зв'язків і процесів*. На інституційному рівні теоретичний аналіз інституту корупції має концентруватися на розгляді її внутрішніх соціально-економічних, організаційно-економічних, морально-етичних, нормативно-правових, державно-зрадницьких та інших іманентних проявах і системних складових. При цьому мають досліджуватися, по-перше, зміст інтересів, що зумовлюють взаємодію суб'єктів корупційних відносин, та існуюча система формальних і неформальних (по суті — аномальних і патологічних) «правил і норм» їх поведінки і, по-друге, загальний організаційно-економічний механізм внутрішньосистемного корупційного генерування і виявлення сукупності існуючих джерел та потенційних можливостей живлення корупції, засобів внутрішнього і зовнішнього забезпечення функціонування й визначальні тенденції їх антисуспільного «якісного вдосконалення».

Набуття корупцією ознак системного феномена полягає не лише в деструктивному ураженні основних життєво важливих сфер суспільства. Ситуація ускладнюється тим, що корупція неминуче посилює економічну деградацію, активізує політичне зрадництво інтересів держави, сприяє моральному розбещенню політичної верхівки і провокує загальний суспільний занепад.

Важливим напрямом є дослідження питань диференціації та якісної оцінки системних складників інституту корупції, що здійснюється в контексті розуміння змісту прагнень та інтересів суб'єктів корупційно-корпоративної спільноти як окремої, специфічно асоційованої групи осіб, об'єднаних єдиними мотиваційними прагненнями отримання максимальної наживи шляхом використання «можливостей» свого службового становища. При цьому важливо приділити увагу виявленню найбільш характерних функціональних ознак і якісних особливостей внутрішніх структур інституту корупції.

В узагальненому визначенні *корупція — це:*

1) система соціально-економічних відносин, пов'язаних з підкупом чиновників або інших представників державного апарату (в тому числі силового, судового, прокурорського та ін.); 2) прояв зловживання владою чи посадовим становищем, яке вчиняється з корисливою метою реалізації будь-якої особистої, передусім неправомірної, економічної вигоди; 3) використання посадових повноважень, статусу посади, а також її суспільного авто-

ритету і пов'язаних з ними можливостей задоволення особистого чи корпоративно-групового інтересів; 4) елемент (ознака) або різновид організованої злочинності, що завдає значної шкоди державі; 5) акт правопорушення, здійснюваного державними службовцями, або система відповідних стосунків, що виникають між певними службовими особами і кримінальним середовищем на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним і суспільним інтересам.

В організаційно-економічному плані корупції притаманні п'ять сутнісно-змістовних ознак (табл. 1), які найбільш повно розкривають її найхарактерніші специфічні особливості та якісні відмінності порівняно з позасистемним масово поширеним рудиментарно-первинним хабарництвом.

Наведені системні ознаки є властивими інституту корупції у його стабільно сформованому стані, тобто коли в країні (де корупційна система розгалужена і стабільно структурована) не відбуваються буремні події на кшталт «помаранчевої» революції або революції гідності, коли можуть здійснюватися «люстрація» або «чистка» посадово-бюрократичного апарату і масова заміна штатного складу силових і правоохоронних структур. Разом з тим (і це не одноразово підтверджено вітчизняною практикою) корупційна система спроможна протягом нетривалого періоду повністю відновлюватися і в подальшому «розвиватись і вдосконалюватись». Отже, інститут корупції та його суб'єктний виразник — новосформована з лав колишньої опозиції (у тому числі й радикальної) корупційно-кланова корпорація —

Таблиця 1. Сутнісно-змістовні ознаки корупції

Ознаки корупції	Зміст організаційно-економічних ознак
Системно-структурна	Системно організоване, ієрархічно побудоване, таке, що має власні розгалужені сітьові структури і внутрішньозв'язкові мережі, «якісно» розвинуте хабарництво
Регламентно-організаційна	У своїй взаємодії суб'єкти — учасники корупційної спільноти підпорядковуються «нормам» жорсткої корпоративної дисципліни, мають особистий внутрішньосистемний ранговий статус і наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями в структурі системно-владної ієрархії
Економіко-розподільча	Для кожної системної корупційної ланки заздалегідь визначено власний процент, на який вона може претендувати в отриманому сукупно-корпоративному здириницькому доході, що через ієрархічний ланцюг перерозподіляється за заздалегідь установленими «кримінальними економічними нормативами»
Організаційно-захисна	Усі члени угруповання в корупційній системі на різних рівнях їх ієрархічного становища отримують всебічне й абсолютно надійне владно-бюрократичне прикриття їх протиправних дій від можливого викриття й адекватного законного покарання
Організаційно-інформаційна	Усі учасники корупційних схем, аж до її первинно-низових ланок, отримують максимально повну «секретну інформацію» щодо можливих потенційних небезпек і загроз, пов'язаних із здійсненням їх державно-зрадницької діяльності

Джерело: тут і табл. 2 розроблено автором.

розпочинає діяти на тих самих засадах, що і змінена злочинна влада або їхні попередники.

Аналізуючи корупцію, важливо виокремлювати ті сфери економічних і політичних відносин, які схильні до найбільшого ураження. До них в першу чергу можна віднести такі: офшорно-шахрайські відносини; політичний підкуп; парламентське лобювання; розподіл і перерозподіл бюджетних коштів; тощо. Розгляд корупційних відносин буде не повним без їх оцінки в контексті розуміння інституційно-аморальних норм поведінки самих суб'єктів. Ці норми руйнівним чином впливають на підвалини забезпечення загальної суспільної моральності. Серед найважливіших «аморально-етичних» норм корупційних відносин можна виокремити п'ять таких, що характеризують суспільну поведінку суб'єктів підкupu та іманентно притаманні практично будь-якій прихованій та законспірованій кримінальній спільноті: 1 — корупційно-корпоративні норми щодо особливої ретельності в приховуванні корпоративно-кланових таємниць, які є свідченням прямої зради державних інтересів у таких сферах, як розбазарювання бюджетно-фінансових ресурсів і пряме казнокрадство. Вони також пов'язані з іншими проявами невиконання бюрократією безпосередніх посадових обов'язків і прямими порушеннями регламентних норм законів унаслідок персонального підкupu на здійснення протиправних дій тощо. Для цього корупційно-кланова спільнота застосовує власні заходи і механізми «замітання слідів», а також «зачистки» інформаційної бази, що містить компромат, насамперед шляхом регулярного винищення фінансово-казначейських і національно-банківських (обов'язкових до тривалого зберігання) баз даних та інших архівних документів, які можуть слугувати доказовою базою викриття і притягнення до відповідальності; 2 — корупційна спільнота використовує специфічну «інституціональну норму», застосування якої пов'язане з «вищим проявом» корпоративно-кланової зради. До факту зради відноситься намір або бажання будь-якого суб'єкта, що належить до цієї корпорації, здійснити спробу розголосу ретельно приховуваних злочинних фактів. За таку спробу обов'язково настає дія з боку корупційної спільноти, спрямована на невідворотне й жорстке покарання особи-відступника (або навіть і членів його родини); 3 — взаємодію суб'єктів корупційних відносин побудовано на нормативних засадах і за схемами «кругової поруки», яка діє за принципом «рука руку мие». При цьому вся ця система відносин базується на практичному застосуванні специфічного захисного механізму — безжального позбавлення від відпрацьованих і не потрібних ланцюгів корупційних схем і конкретних корупціонерів у разі виникнення загрози для існування всієї корупційної корпорації в цілому; 4 — живучість корупційної системи забезпечується обов'язковим формуванням власних резервно-страхових фондів і «чорних» корупційних кас. Реалізація цієї норми передбачає підготовку й призначення конкретних наглядачів, а також охоронців, які стежать за дотриманням членами корупційно-кланової спільноти вимог жорсткої дисципліни та інших негласних правил поведінки за неписаним «кодексом корупціонера»; 5 — домінування внутрішньоінституційних групових корупційних норм антиморалі, що визначають поведінку будь-кого з членів корпорації. Ці норми регулюють підвалини злочинного способу життя, основу якого

становлять протиправні дії, шляхи і засоби, які члени корупційно-кланової спільноти як зрадники інтересів держави цілком свідомо обирають і практично реалізують з метою особисто-сімейного і корпоративно-кланового збагачення [22, с. 63—64].

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРЕСІВ І СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ — НОСІЇВ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН

У першу чергу слід наголосити, що в корупції, так само як і в звичайному (тобто позасистемному) хабарництві, суб'єкти є тотожними. Суб'єктами відносин хабарництва і корупції, з одного боку, є хабарник (первинний отримувач хабара), а з іншого — хабародавець (конкретний платник хабара). Проте між «звичайним» хабарником і «корупціонером» є досить суттєві відмінності. Так, суб'єкт хабарництва в особі отримувача хабара є «моноосібним», а аналогічний суб'єкт корупції — «поліосібним», тобто крім первинного суб'єкта — отримувача хабара корупційна система має і асоційованого суб'єкта в особі корпоративно-кланової групи (хоча і цей груповий моноліт за схемою корупційного ланцюга є дискретним, тобто може бути диференційовано доведено до рівня персоніфікації конкретного учасника схеми в корупційній ієрархії).

Особливо слід наголосити на тому, що негативні наслідки корупції як системно організованого хабарництва є для держави і суспільства на порядок більш суспільно небезпечними і руйнівними, ніж ті негативи, які виникають унаслідок існування позасистемного хабарництва. Хоча саме на останньому, як правило, і акцентується увага громадськості та провадяться показові карально-правові акції, що лише відволікають увагу від системних і найбільш небезпечних корупціонерів, зокрема олігархів.

Суб'єктом корупції може бути не будь-який службовець сфери управління, а лише та посадова особа, яка уповноважена на виконання конкретних державних функцій. Це державні службовці органів центральної влади і місцевого самоврядування, а також працівники державних структур, які фактично перебувають на державній службі (військовослужбовці, працівники поліції, прокуратури, судів тощо). До них можуть бути віднесені також і певні категорії політичних діячів, зокрема парламентарії.

У цілому системна палітра об'єктів кримінальної реалізації сьогодні досягла в Україні такого стану, що на «чорному» ринку почало продаватись абсолютно все — посади, нагороди, почесні, привілеї, гідність, людське тіло та його органи, життя людини, державні таємниці, інтереси національної безпеки і суспільства та ін. У цих умовах найважливішим суб'єктом забезпечення «чорного» обміну став корупціонер, який перетворився на одного з провідних інтересантів, що контролює і живиться з цього «кримінального базару».

В корупційному процесі найбільш суспільно шкідлива роль належить корупції, що уразила найвищі ешелони влади. Цілком справедливо А. Волошенко стверджує: «Найнебезпечнішою українською очевидністю є те, що всезагальна «топ-корупційна дисперсія» тісно пов'язана і зумовлена пануючою тіньовою економікою та системно корумпованим парламентом й держапаратом, що зумовлює перманентність цивілізаційної деградації суспільства» [21, с. 66].

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ КЛАСИФІКАЦІЇ ФОРМ ОБ'ЄКТА ПОСАДОВОГО ПІДКУПУ

Об'єктом як звичайного хабарництва, так і системної корупції є хабар. Перша ознака хабара полягає в тому, що за своєю суттю він є платою (або подарунком), підкупом посадової особи, тобто суб'єкта, який має відповідні чин і повноваження або інший правовий статус у ієрархічній системі державної організації влади: виконавчої (у тому числі силових структур); представницько-законодавчої (верховного, регіонального і місцевого рівнів); судової влади. Ці особи є суб'єктами, які набувають кримінально-правового статусу хабарників або корупціонерів за умов фіксації отримання ними хабара. Друга ознака хабара проявляється в тому, що він надається хабародавцем, тобто суб'єктом, який є отримувачем конкретної вигоди від надання специфічної послуги, що полягає у виконанні потрібної для нього протиправної дії підкупленого корупціонера. Хабар надається і як гарантія прискорення одержання хабародавцем цілком законних послуг наданих хабарником. Хабар надається на засадах взаємної корупційної змови у цілях:

Таблиця 2. Перелік та змістовна сутність існуючих видів хабарів

Види (форми) хабарів	Змістовна сутність хабара
Побор	Хабарі, що вилучаються хабарниками у хабародавців шляхом застосування «здирницьких» методів, тобто через насильницько-примусове нав'язування їм чітко визначених вимог щодо виплати з певною періодичністю конкретних грошових сум (наприклад, стягуються за можливість здійснювати конкретний вид економічної діяльності та ін.)
Зрив	Хабар переважно разового «здирницького» характеру, що отримується за конкретну сприятливу для хабародавця дію або, навпаки, у разі нездійснення необхідної обов'язкової дії (наприклад, контрольної) з боку отримувача хабара (первинного хабарника)
Підношення, дарунок, гостинець, принос	Широка палітра різноманітних форм «добровільно наданих» хабарів, тобто таких, де безпосередніми ініціаторами виступають самі хабародавці, які мають на меті спонукання посадових осіб на дії, що є для тих, хто надає хабар, або корисливо сприятливими (насамперед це стосується підкупу перевіряючих осіб, ревізорів, контролерів та ін.), або такими, що створюють своєрідний «дах прикриття» чи передають корисну таємну інформацію тощо
Відкат	Відносно нова (виникла в умовах формування кримінально-мафіозного і корпоративно-кланового капіталізму), проте сьогодні досить поширена і вельми специфічна форма «добровільно примусових» хабарів, що отримуються корупціонерами-казнокрадами від суб'єктів — одержувачів бюджетних коштів у вигляді певного процента від сум виділеного бюджетного фінансування (яке надається або в законному порядку, або з порушенням черговості отримання бюджетного фінансування) чи з метою безпосередньої «пайової участі» в корупційній схемі розкрадання державної казни

1) або уникнення законного службово-державного утиску шляхом підкупу посадової особи на дозвіл здійснення конкретної протиправної дії; 2) або спонукання корупціонера на невиконання обумовлених законодавством (чи службово-посадовими інструкціями та іншими нормативними і підзаконними актами) обов'язкових службових дій, ухиляння від виконання яких і є послугою, особисто корисною для хабародавця; 3) або безперешкодного застосування правових норм, що регламентують діяльність хабародавця і на практиці мають «вибіркове» застосування, а ці стосунки мають ознаку «вимушеного хабарництва».

Хабарі можна також диференціювати за методами, що застосовує корупційна спільнота з метою вилучення у хабародавців та подальшого ієрархічно-мережевого перерозподілу цих коштів: 1) хабарі, добровільно ініційовані хабародавцями; 2) необхідно обумовлені хабарі (вилучаються у хабародавців корупціонерами за принципом «якщо тобі потрібно, то куди ти подінешся»); 3) насильницько-примусові або здирницькі хабарі.

За типологічним різновидом форми хабара, що одержує хабарник у грошовому, матеріально-натуральному вигляді або шляхом надання йому певної корисливої послуги, є різноманітними проявами тих чи інших способів підкупу посадової особи. В Україні нині поширено велику палітру хабарів, які розрізняються за змістовною сутністю і певними ознаками (табл. 2).

Важливо наголосити, що в корупційній системі абсолютно домінують хабарі у вигляді готівки як у національній, так і у вільно конвертованих валютах. Це пояснюється тим, що суми первинних грошових хабарів (скажімо, тих, що отримують судді, постові або дільничні інспектори) можуть у подальшому легко розщеплюватись за процентно-пайовими складовими й у такому вигляді акумулюватись, а надалі передаватись по каналах корупційних схем аж до верхівки ієрархії — корупційних «сюзеренів».

УМОВИ І НАСЛІДКИ БІНАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ «ІНСТИТУТУ КОРУПЦІЇ» З «ІНСТИТУТОМ КРИМІНАЛЬНОЇ «ЧОРНОЇ» ЕКОНОМІКИ»

У цьому контексті важливо наголосити, що корупція, будучи інститутом формування і постійного провокування соціально-економічної та суспільно-політичної нестабільності, створює загрози як безпосередньому функціонуванню інституту держави, так і загальній стійкості існування моральних засад і давніх позитивних традицій життя українського суспільства. При цьому необхідно мати на увазі, що сам інститут корупції, з одного боку, є бінарною складовою кримінальної злуки, а з іншого — стає активним генератором зростання економічної злочинності.

Завдання, що нині стоїть перед державою і суспільством, є однозначним: ефективно протидіяти криміналізації відносин між державним апаратом і бізнесом, не допускати зрощування корупції та економічної злочинності й створити і ефективно задіяти надійні механізми подальшого запобігання їх рецидивам. Для успішної суспільної боротьби із цим злом у першу чергу необхідно усвідомити реально існуючий рівень суспільної небезпеки, до якої призвів синергетичний симбіоз інституту корупції та інституту

кримінально-мафіозної економіки. Особливо слід наголосити, що там, де безконтрольність, безвідповідальність і безкарність посадово-бюрократичного апарату наближаються до абсолюту, не діє «принцип бумерангу» — незворотності й адекватності покарання, тому корупційне свавілля б'є всі мислимі рекорди.

Сутність взаємодії інституту корупції зі своїм парним складником у злочинно-бінарній системі антисуспільної діяльності, а саме інститутом кримінальної «чорної» економіки, полягає в абсолютному збігу суб'єктно-мотиваційної цілеспрямованості інтересів утримання протиправної економічної вигоди, тобто абсолютно аморальному прагненні до необмеженого збагачення за будь-яку ціну і будь-яким способом. Якщо ж оцінити внутрішній характер цього взаємозв'язку, то він являє собою своєрідний конгломерат суперечливої боротьби, що відбувається в системі реалізації внутрішніх інтересів: з одного боку, інтересу до збільшення і перерозподілу отриманої криміналом вигоди та відповідних злочинних доходів між ієрархічно підпорядкованими рівнями кримінально-кланових угруповань, а з іншого — інтересу до постійного розширення сфери, масштабів і зростання питомої ваги перерозподіленого привласнення дедалі більшої частки виручки кримінальних структур на користь корпоративно-кланових спільнот корупціонерів як своєрідної «ренти» від їх державно-владного становища. Саме тому цей інституціональний процес, явище і систему відносин певною мірою можна визнати такими, що мають об'єктивно-суб'єктивний характер.

Проблема корупції тісно пов'язана з посиленням впливу на прийняття рішень в економічній сфері з боку кримінальних угруповань. Саме вони шляхом використання різноманітних комерційних структур, фондів, асоціацій тощо на засадах корупційного зрощення проникають у сферу державних фінансово-кредитних і господарських відносин. Одна з головних їх цілей — легалізувати кошти, отримані від злочинної діяльності, взяти під контроль найприбутковіші сфери і галузі національного господарського комплексу країни.

Ефект синергії зумовлюється як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами: 1) зрощенням бізнесу і влади; 2) сировинним характером економіки, домінуванням виробництва з низькими техніко-технологічними переділами, що виключає з процесу виробництва людину кваліфікованої та висококваліфікованої праці й провокує хронічне безробіття та коопераційне роз'єднання людей; 3) здійснення прибуткової діяльності поза інститутами держави (бурштин, ліс, пісок та ін.), при цьому відбуваються не лише ігнорування, а й дискредитація інститутів держави тощо.

Інститут корупції не тільки взаємодіє з кримінальною економікою, а й активно прагне до формування власної мережевої системи особливих «чорних» ринків, де відбувається реалізація специфічних корупційних «послуг». Передусім, це пов'язано з однією з найбільш важливих ознак інституту корупції — постійним паразитуванням на системі надання державних послуг, а також на розподілі й перерозподілі суспільних благ, у тому числі пільг і привілеїв. Усе це провокується непрозорістю та якісною недосконалістю існуючих взаємовідносин між громадянським суспільством і державою. Саме ці умови сприяють активному формуванню та руйнівній для суспільства діяльності інститутів спеціалізованих корупційних «чорних» ринків. До

Таблиця 3. Види та прояви існуючої в Україні кримінальної діяльності

Види протиправної діяльності	Існуючі прояви кримінальної діяльності, що є джерелами живлення корупції
Кримінальний промисел	<p>Виготовлення, крадіжка і протизаконний обіг вогнепальної, хімічної та холодної зброї і отрути; радіоактивних відходів тощо; крадіжка і перепродаж нагробованого майна і коштовностей громадян та юридичних осіб; контрабанда у всіх її різновидах і проявах: нелегальних товарів (наркотиків, зброї); легальних товарів (сигарет, автомобілів тощо); сировинних ресурсів (нафти, деревини, алмазів, металобрухту, золота, рідкісних тварин та ін.); участь у фінансових шахрайських операціях та операціях з відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом; участь у міжнародних схемах відмивання «брудних» грошей; фальшування грошей та цінних паперів, підробка документів і печаток; злочинне використання землі та інших природних ресурсів (завезення токсичних відходів, сміття на територію України, торгівля з вивезенням як у межах країни, так і за кордон родючого шару гумусу, браконьєрство у всіх його проявах тощо); виготовлення або транспортування (транзит) наркотиків; виготовлення і торгівля порнографічною продукцією, у тому числі із залученням дітей; шахрайський промисел трастових, страхових та інвестиційних компаній, а також інших фіктивних фірм, банків і конвертаційних центрів; шахрайські оборудки, пов'язані з одержанням і переданням коштів між фізичними і юридичними особами; поставки «живого товару» для сексуальної експлуатації за кордон; шлюбно-шахрайський промисел у всіх його проявах, що здійснюється з метою заволодіння майном ошуканих осіб; економічне шпигунство і торговельне «піратство»; діяльність, пов'язана з комп'ютерною та екологічною злочинністю; інше</p>
Надання послуг кримінального характеру	<p>Послуги у силовому вирішенні господарсько-комерційних конфліктів та «вибивання» боргів, що виникли між підприємцями і комерційними структурами, а також між фізичними особами і фізичними та юридичними особами; послуги з фізичної ліквідації людей (конкурентів, коханців тощо); посередницькі послуги в шахрайських операціях і професійному шантажі та залякуванні клієнтів (фізичних і юридичних осіб); організація платних садистських видовищ, або «послуг», пов'язаних з особистою оплаченою участю «клієнтів» у процесах катування людей тощо; послуги з організації особливих тоталізаторів за участю «клієнтів» з гравцями-«смертниками»; послуги з нелегальної міграції та організації транзиту мігрантів за кордон; консультативні послуги з розробки схем і супроводу процесів рейдерського захоплення майнових об'єктів; послуги сексуального характеру та зі створення мережі, де ці послуги надаються (салони, клуби та ін.), а також організації так званого сексуального туризму; послуги з організації протиправних азартних ігор, тоталізаторів тощо; інше</p>

Кримінальне порушення норм господарсько-комерційної діяльності	Недотримання законних гарантій у здійсненні економічної діяльності; нехтування загальними принципами і нормами проведення економічної діяльності (незаконне підприємництво; незаконна банківська діяльність, легалізація коштів чи іншого майна, отриманих незаконним шляхом; придбання або продаж майна, отриманого незаконним шляхом, за винятком того, що вилучено шляхом крадіжки або грабунку, тощо); дії, спрямовані проти інтересів кредиторів (незаконне отримання кредитів; злісне ухиляння від погашення заборгованості; умисне чи фіктивне банкрутство та ін.); недотримання норм, пов'язаних з обмеженням проявів монополізму чи використанням несумлінної та нечесної конкуренції (монопольні дії, пов'язані з дискримінацією суб'єктів ринку, силове обмеження конкуренції; незаконне використання товарного знаку тощо); протиправні дії, що порушують нормативно визначений порядок обігу грошей та цінних паперів; недотримання визначених чинним законодавством правил здійснення зовнішньоекономічних операцій (контрабанда; незаконний експорт технологій, науково-технічної інформації та послуг, військово-технічної продукції; ухиляння від сплати мита та ін.); дії, що здійснюються всупереч законодавчо встановленому порядку обігу валютних цінностей (неповернення валютних коштів з-за кордону; незаконний обіг дорогоцінних металів, коштовностей тощо); здійснення операцій, спрямованих проти встановленого порядку сплати податків і внесків у державні позабюджетні фонди; використання офшорних схем ухиляння від сплати податків і схем реекспорту імпортованої продукції з використанням відшкодування на свою користь ПДВ; протиправні дії, що порушують права та інтереси споживачів товарів і послуг (продаж фальсифікованих товарів та продуктів, що не відповідають санітарним нормам, або таких, що містять небезпечні для здоров'я людини речовини, використання неправдивої реклами та ін.)
--	--

Джерело: складено автором за [23, с. 50—51].

останніх нині можна віднести: 1) ринок адміністративно-господарських рішень; 2) ринок державних посад (разом з паралельно існуючою «неформально-протекціоністською» кадровою політикою); 3) ринок отримання спеціальних державних привілеїв; 4) ринок тіньової виборчої системи; 5) ринок додатково стимульованого державного захисту прав і свобод окремої групи багатих і надбагатих громадян та їхніх родин; 6) ринок корупційно забезпеченої державної освіти і науки; 7) ринок платно-державної системи охорони здоров'я та інші системні ринково «чорні» сегменти реалізації корупційної продажності й антидержавної змови. Поряд з тим, також існує надзвичайно широка палітра кримінальної діяльності, що є джерельною базою надійного корупційного живлення, і це питання потребує більш детального висвітлення.

При аналізі кримінальної «чорної» економіки необхідно розрізнити три основних блоки проявів злочинної економічної діяльності, що системно можуть бути об'єднані за конкретними видовими ознаками, а саме: 1) кримінальний промисел — заборонено-прихована, системно організована натурально-видова злочинна діяльність; 2) надання послуг кримінально-злочинного характеру — об'єднує всі види протиправних і злочинних послуг, що надаються з метою задоволення аномальних і патологічних бажань та інших протиправних «потреб» суб'єктів; 3) кримінальне порушення норм господарсько-комерційної діяльності — головною ознакою економічного злочину є критерій правопорушення норм і правил господарсько-економічної та ринково-комерційної діяльності.

Прояви широкої палітри різновидів кримінальної «чорної» діяльності за зведеними блоками кримінальних злочинних порушень наведено в табл. 3.

НЕОБХІДНІ Й ДОСТАТНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Навіть неповний перелік злочинних видів отримання «чорних» доходів дозволяє реально усвідомити справжні масштаби і потенціальні можливості живлення корупції з боку корпоративно-кримінальних структур в Україні. Саме тому першочерговою необхідною умовою забезпечення реалізації планів щодо подолання корупції є ліквідація кримінальної економіки та її «чорного» ринку. Але і цього недостатньо для забезпечення суспільної перемоги.

До умов стійкого розростання корупції, посилення її антисоціального впливу й урізноманітнення форм і проявів слід також віднести недостатню загальну зрілість демократичних інститутів та неефективність реальних кроків щодо реформування основних сфер суспільного життя (правової системи, адміністративних процедур, податкової системи, регуляторної діяльності держави, розв'язання соціальних проблем і конфліктів тощо). Сьогодні цілком очевидний той факт, що однобічні, хоча й досить численні адміністративно-обмежувальні та організаційно-правові заходи, а також гучні антикорупційні кампанії, які проводилися владою з метою протидії корупції та економічній злочинності з моменту проголошення державної незалежності України, не дали бажаних результатів, навіть незважаючи на ухвалення трьох державних Концепцій подолання корупції в Україні (1998, 2006 і 2014 рр., коли вона була прийнята як Закон України), а також створення значної кількості спеціалізованих антикорупційних органів (НАЗК, НАБУ, ДБР, САП, АКСУ та ін.). Більше того, нині Україна все ще залишається світовим корупційним лідером.

З огляду на постійне загострення ситуації з поширенням корупції, це вимагає нагальної об'єктивної та незаангажованої оцінки найважливіших причин такого провалу, а також визначення найбільш перспективних напрямів та дієвих механізмів, які державна влада могла б задіяти для подолання існуючого корупційно-кримінального свавілля в Україні. Йдеться, насамперед, про розробку і системне застосування ефективних механізмів неперервного викорінювання та недопущення появи і розвитку тих антисуспільних інститутів, які не тільки гальмують, а й, по суті, нищать існуючі можливості динамічного соціально-економічного розвитку України.

Безперечно, розробка і впровадження дієвих механізмів потребують широкого залучення ефективного досвіду країн з розвинутою ринковою економікою. У цьому разі слід максимально повно використати досвід Сполучених Штатів Америки, який базується саме на встановленні ефективного контролю за способом життя громадян. Його основу формують ретельна оцінка легітимного характеру економічної діяльності фізичних осіб, ефективне функціонування системи неперервного і кримінально відповідального декларування доходів і витрат населення, а також забезпечення абсолютної повноти сплати податків, перш за все — на доходи фізичних осіб і майнових.

Безумовно, у вирішенні такого надзвичайно складного стратегічного завдання, яким є подолання корупції та економічної злочинності, можуть використовуватися різноманітні способи, засоби, важелі й конкретні механізми. Однак надзвичайно важливо розуміти, що головна роль при цьому не може належати ані подальшому множенню спеціалізованих антикорупційних структур (які за певних умов самі стають розсадниками корупції), ані кампаніям відповідних журналістсько-викривальних й адміністративних акцій, ані карально-силовим діям з гучними «посадками» високопосадових учасників корупційних схем.

Позиція автора полягає в такому: **головною умовою і найбільш дієвим напрямом може стати широке і системне застосування організаційно-економічних, економіко-правових, фінансово-кредитних заходів, систем і механізмів, що дозволять державі, з одного боку, попереджати, а з іншого — ефективно викоринювати різні прояви корупції та економічної злочинності.** При цьому на перший план має вийти не стільки вирішення проблеми, пов'язаної з тим, «щоб чиновницька спільнота і пересічні громадяни не крали і не коїли інших економічних злочинів», що, враховуючи відносну легкість морального розбещення значного загалу населення в умовах, що склались на сьогодні, фактично неможливо здійснити. В існуючій ситуації цілком можливо і необхідно йти іншим, більш дієвим шляхом — використовуючи принцип «від зворотного», тобто слід сформувати таку систему економічних, організаційних і правових умов і заходів, за оптимальної взаємодії яких сама можливість корупційного привласнення взагалі стала би безглуздою. Для реалізації цієї мети необхідно забезпечити виконання трьох украй важливих завдань [24, с. 271—272].

По-перше, створити в суспільстві такі організаційно-фінансові та економіко-правові умови, які б не тільки максимально ускладнили, а краще — взагалі унеможливили сам акт корупційного підкупу, казнокрадства або різноманітних форм крадіжок чи проявів шахрайського здириництва.

По-друге, забезпечити такий стан економічного і соціального середовища, у якому брати хабарі, красти казенні кошти, здійснювати злочинні оборудки, розробляти кримінальні схеми з підриву економічної потуги держави було б не тільки не вигідно і небезпечно, а й узагалі абсолютно «економічно неможливо».

По-третє, створити необхідні умови і задіяти конкретні ефективні механізми для максимально повного «осушення» існуючих тіньових і кримінальних грошово-фінансових джерел, що сьогодні надійно живлять інститут корупційного підкупу.

Для виконання цих завдань у першу чергу необхідно з'ясувати, яким чином можна «знекровити» корупційний грошовий потенціал хабародавців, який здебільшого має кримінальну основу і злочинне походження.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ І ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

Проведений аналіз існуючого досвіду країн з розвинутою ринковою економікою дозволяє стверджувати, що система організаційно-економічних і економіко-правових заходів та інших механізмів боротьби з корупцією і організованою злочинністю базується, перш за все, на попередженні легалізації готівки, отриманої злочинним шляхом, а також на максимальному обмеженні можливостей її подальшого вільного використання корупціонерами та іншими злочинцями з метою забезпечення особисто-сімейного розкішного, престижно-еталонного, а по суті паразитарного споживання.

До найбільш важливих умов і заходів, здатних ефективно подолати корупцію та економічну злочинність, можна віднести такі.

1. На законодавчому рівні має бути ухвалена і практично реалізована чітко визначена вимога щодо максимального обмеження можливостей використання так званих «живих» грошей, тобто готівки, чітко встановленими обсягами в економічних відносинах і ринковому обміні (наприклад, сумою, що за курсовим співвідношенням є еквівалентною 200—300 дол.). Так, наприклад, у США шляхом безготівкових грошових розрахунків, що здійснюються з використанням сучасних засобів платежу, які не передбачають використання в розрахунках готівки, здійснюються близько 90% усіх платіжних операцій фізичних і юридичних осіб. Цей захід також надасть додаткові ресурси для фінансового забезпечення розвитку банківської системи України, що можливо виключно за умови впровадження надійних заходів страхування банківських рахунків громадян, недопущення випадків кредитно-фінансового шахрайства і значного посилення відповідальності банкірів та корпоративних власників за збереження і примноження коштів громадян-вкладників та інших клієнтів фінансових установ.

2. Світовий досвід також підтверджує, що держави, які реально проводять, а не лише імітують боротьбу з корупцією та економічною злочинністю, повною мірою використовують широкий комплекс економіко-правових заходів, які максимально ускладнюють або навіть унеможливають безпосередній процес внесення готівки на банківські рахунки. Саме тому в Україні має бути реалізована законодавча норма, яка визначатиме умови і регламентуватиме порядок, за яким готівка може бути зарахована на поточний вклад або депозит фізичної особи виключно в разі проходження чітко визначеної правової процедури попереднього підтвердження законності походження цих коштів (аналогічно до системи, що сьогодні діє у США). Серед важливих заходів, які дозволять максимально ускладнити використання незаконних грошових нагромаджень, можна виокремити такі: 1) суттєве обмеження сфери готівкового обігу виключно роздрібною торгівлею та оплатою побутових послуг; 2) запровадження системи безготівкових розрахунків для фі-

зичних осіб через банківські установи, у тому числі через Ощадбанк, з мінімальними витратами для платників; 3) введення вимоги пред'являти декларацію про доходи під час здійснення дорогих покупок і обов'язкового страхування коштовної покупки з внесенням її до реєстру власності, а також запровадження нормативної вимоги щодо унеможливлення розбивки суми великого платежу на декілька виплат; 4) максимальне обмеження використання іноземних валют для розрахунків і подальше посилення контролю над ринком готівкової іноземної валюти, а також введення повної заборони торгівлі валютою за агентськими угодами.

3. Практично у всіх країнах цивілізованого капіталізму, у тому числі й у США, населення обов'язково і повною мірою сплачує майнові податки, такі як: 1) податок на нерухомість; 2) податок на дарування; 3) податок на спадщину (за обов'язкової умови визначення соціально справедливого «неоподаткованого мінімуму» цих видів податків). Стягнення зазначених податків неможливо здійснити без реєстрації (паспортизації) приватної нерухомості кожного з платників податку, а також без постійного моніторингу податковими органами тих змін, що відбуваються в цій сфері.

Усе наведене дозволить державі мати у своєму розпорядженні (шляхом здійснення обліку і неперервного контролю за рухом особистого майна, передусім об'єктів нерухомості, коштовних товарів тривалого користування, коштовностей, антикварних виробів, пакетів цінних паперів та інших цінностей, яким володіє найбільш заможна частина населення) необхідну і вичерпну інформацію, на підставі якої можна оцінити легітимність способу життя тих чи інших суб'єктів, насамперед посадових осіб і осіб, що належать до представницької гілки влади. Поряд з тим, усі коштовні об'єкти нерухомості фізичних осіб обов'язково повинні бути застраховані, й на цій основі відповідні державні органи отримають додаткові можливості мати вичерпну інформацію, що дозволить їм порівнювати достовірність доходів і витрат, зазначених у річних податкових деклараціях суб'єктів оподаткування.

4. Світовий досвід підтверджує необхідність того, щоб уся без винятку інформація про стан нерухомості й доходів платників податків зберігалася не менш як 50 років з моменту її отримання. Важливо також забезпечити, щоб поряд з електронно-цифровими носіями вона мала обов'язкову паперово-документальну (та іншу матеріальну і стійку до можливостей її знищення) форму зберігання за особливим державно-архівним режимом.

Безумовно, запровадження запропонованого економіко-правового заходу в Україні вимагатиме проведення в реально стислі терміни (п'ять років) системно складної, обов'язкової, загальнодержавної процедури первинної реєстраційної паспортизації майна населення. При цьому починати треба з постановки на державний облік і проведення оцінки реальної ринкової вартості найбільш коштовної нерухомості та майна, яким володіють заможні, багаті й надбагаті фізичні особи, що є платниками податку на доходи. У першу чергу це мають бути палаци, вілли, котеджі вищої категорії (у тому числі й недобудовані), плавзасоби, літальні засоби та ін.

З метою підвищення об'єктивності, тобто для реальної оцінки вартості нерухомості (близької до ринкової), необхідно ухвалити законодавчу норму такого змісту: *«Оціночну вартість нерухомості та коштовного майна ви-*

значає її власник. У випадку, якщо у відповідних державних органів виникають заперечення щодо відповідності майнової оцінки рівню реальних ринкових цін, що діють у місці знаходження об'єкта нерухомості, за державою залишається право примусового викупу цього об'єкта за ціною, що вдвічі перевищує названу власником ціну».

5. Світова практика свідчить про необхідність реалізації важливого заходу, без якого будь-які розмови щодо реальної боротьби з корупцією і економічною злочинністю є неприхованою демагогією. Цей захід полягає у відході від застосування принципу «презумпції невинуватості» при підтвердженні легітимності доходів фізичних осіб у разі, якщо сальдо «реальні витрати — задекларовані доходи» неспростовно показує перевищення витрат над доходами, отриманими фізичними особами і попередньо ними задекларованими. У цьому випадку не держава (якщо в неї є конкретні підозри) має на підставі слідчих дій доводити незаконність джерел отримання «додаткових» особистих доходів (неправомірної вигоди) і протиправний характер придбання коштовного майна та інших цінностей конкретною особою (та її рідними і близькими першого і другого кола), а сама фізична особа — платник податків (у тому числі й чиновники найвищого рангу) в обов'язковому порядку повинна надати відповідним державним органам вичерпну інформацію, що неспростовно доводить легітимність усіх можливих додаткових джерел походження її особисто-сімейної нерухомості. У разі, якщо фізична особа відмовляється це робити, вона, відповідно до закону (що обов'язково має бути прийнятий), набуває статусу злочинця з накладанням відповідних кримінальних санкцій.

Саме на таких правових засадах базується сучасна антикорупційна боротьба в багатьох країнах, і в першу чергу в США. І саме для того, щоб «бандити (зокрема, казнокради і корупціонери) сиділи в тюрмах», а у держави була можливість у законний спосіб конфіскувати приватну власність, здобуту злочинним шляхом, до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України обов'язково необхідно внести таку правову норму: «Приводом для порушення кримінальної справи вважається наявність у власності фізичної особи нерухомості, земельних ділянок, цінного майна, коштовностей, готівки (у тому числі валютної), антикварних і художніх виробів, депозитів, цінних паперів тощо, реальна вартість яких не відповідає рівню фактичних доходів, що були задекларовані та оподатковані й легітимність джерел походження яких не підтверджено власником на визначених законодавством підставах».

Безумовно, норма в наведеній редакції слугуватиме своєрідним «лакмусовим папірцем» виявлення корупціонерів та інших економічних злочинців, тобто тих, хто чинить шалений супротив її законодавчому закріпленню. Особливо необхідно наголосити, що у демократичному світі застосування принципу презумпції невинуватості є обов'язковою нормою в усіх кримінальних справах. Особливим і цілком виправданим винятком припинення дії цієї норми є сфера корупційних та інших економічних злочинів, зокрема, пов'язаних з ухилянням від сплати податків та декларування фізичними особами власних доходів і майна, тобто таких дій, які в усіх без винятку цивілізованих країнах Заходу вважаються тяжким кримінальним злочином.

Існуюча в США система фінансово-майнового обліку платників податків дозволяє встановлювати факти істотного перевищення витрат (або накопичення особистої власності й майна) понад офіційно заявлені в деклараціях доходи. Саме так, базуючись на розслідуваннях органів ФБР, часто притягують до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків найбільш законспірованих і злісних неплатників податку на доходи фізичних осіб, а також виходять при цьому на розкриття інших небезпечних кримінальних злочинів, у тому числі й корупційних.

Для цього сумарно підраховуються найбільші покупки за декілька років (купівля будинку, вілли в місцях відпочинку, коштовних автомобілів, яхт, катерів, цінних меблів, антикварних виробів мистецтва, коштовних ювелірних виробів тощо), а також витрати, пов'язані з подорожами і розкішним відпочинком, капіталовкладеннями в статутні фонди, акції та облігації, приріст банківських депозитів тощо. Ці витрати порівнюються з сумами, зазначеними в податковій декларації як офіційні доходи за той самий період часу. Якщо сума доходів є меншою від суми сукупних витрат фізичної особи, то справу передають до суду за кримінальним звинуваченням в ухиленні від сплати податків.

Потребують впровадження у вітчизняну практику ще дві обов'язкові норми, які діють у США і дозволяють суттєво підвищити ефективність боротьби з корупцією та організованою злочинністю (зокрема, і фінансовим шахрайством).

1. Необхідно регламентувати за законом можливість конфіскації майна і коштів легально функціонуючих фірм, підприємств і корпорацій, утворених на кримінальні доходи (від рекету, рейдерства, торгівлі наркотиками, проституції, різноманітних проявів шахрайства, а також корупційних доходів, розкрадання державного майна і фінансово-бюджетних ресурсів тощо).

2. Запровадити у вітчизняну практику (замість існуючої правової норми, що базується на принципі «поглинання» більш тривалим терміном кримінального покарання менших термінів) правову норму, за якою має реалізовуватися принцип «сумарно-строкового» кримінального покарання, який встановлюється за кожен окремо взятий злочин, доведений судом. За цим принципом, кримінальні злочинці (у тому числі й корупціонери) у США отримують терміни ув'язнення, що перевищують 30—50 років без права на амністію.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВІДСУТНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ АНТИКОРУПЦІЙНУ ПРАКТИКУ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

Аналіз перебігу подій останніх трьох років дає вагомі підстави для висновку щодо перегляду і виправлення всього запровадженого комплексу непродуманих та організаційно непідготовлених заходів, які здійснила попередня влада. У першу чергу йдеться про виправлення негативних наслідків запровадження в «авральному режимі», тобто без фахової підготовки, такого нововведення, як одночасне електронне декларування річних доходів і загальних майнових статків високопосадовцями і депутатами. Замість того щоб

провести його без поспіху, впроваджуючи щонайменше протягом 3—5 років, за умови проведення складної та ретельно-регламентованої процедури персонального державного обліку об'єктів нерухомості з їх подальшою страховою паспортизацією, а також обліком іншого коштовного майна підзвітної особи, електронне декларування було запроваджене фактично одномоментно. Воно розпочалося за умови, коли в правовому полі країни не було скасовано існуючу презумпцію правової невинуватості щодо вимоги особистого доведення фізичною особою легітимності шляхів походження її статків. Це засвідчує відоме рішення Конституційного Суду, який визнав антиконституційною ухвалену законодавчу норму «про незаконне збагачення».

Крім того, відповідні державні органи (також і ті, що були створені за останній період) не здобули реальної можливості мати необхідну доказову базу, яка б дозволила неспростовно довести законність чи протиправність джерел походження задекларованого персонального багатства (і не тільки посадових осіб, а й інших сучасних нуворишів, у першу чергу олігархів, а також інших родичів і близьких першого і другого кола, які володіють значними обсягами коштовної нерухомості). Також не можна залишати поза увагою й ті цілком прогнозовані та вкрай негативні наслідки проведеного «електронного декларування» не лише річних доходів, а й усіх майнових статків і нагромаджень за попередні роки (у тому числі й готівки і валюти на руках) у суб'єктів-високопосадовців. Отже, фактично було проведене їх позасистемне вибіркове «нульове декларування».

Унаслідок цих прорахунків і помилок результати п'ятирічного електронного декларування є невтішними. Велика помилка полягає в тому, що електронне декларування почало здійснюватися тоді, коли сама держава відмовилася від з'ясування дійсної повноти виконання кожним підзвітним суб'єктом особистих податкових зобов'язань відповідно до задекларованих ними статків згідно з чинним законодавством. Нині наочними стають інші серйозні проблеми, серед яких (крім уже названих) слід виокремити такі.

1. Електронне декларування в сучасних умовах є надзвичайно вразливим для хакерських атак на сайти державних спеціальних антикорупційних служб. Зокрема, ідеться про можливість повного знищення або спотворення новітніми мережевими вірусами даних, наведених у податкових деклараціях.

2. Вразливими до хакерського втручання і ураження комп'ютерними вірусами є також база електронних підписів суб'єктів, що звітують про свої доходи, витрати і нагромаджену нерухомість. Практично це може стати нездоланною перепоною в притягненні винних до судової відповідальності в разі доведення фактів електронних втручань у бази даних. Саме тому електронне декларування слід вважати лише попереднім оперативним заходом, після якого всі декларації мають бути подані відповідним органам у паперовому вигляді з особистим та юридично завіреним підписом кожної з підзвітних фізичних осіб.

3. В існуючих умовах здійснення електронного декларування будь-яка підзвітна особа має абсолютну впевненість у неможливості (за умови надійного захисту діючою «презумпцією невинуватості») притягти її до кримінальної відповідальності через надання сфальсифікованих даних. Крім того, підзвітна особа має також можливість у разі здійснення так званого «нульо-

вого декларування» провести його із «запасом на майбутнє», тобто включити до декларації не існуючі на момент її заповнення майнові статки, враховуючи потенційну можливість (у тому числі й корупційну та іншу кримінальну) отримати доходи і придбати об'єкти нерухомості, які надалі вже не буде необхідно декларувати.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ, «АМНІСТІЯ» ЧИ БЕЗОПЛАТНА «ІНДУЛЬГЕНЦІЯ» ПРОТИПРАВНО НАБУТИХ КАПІТАЛІВ І НЕРУХОМОСТІ?

Важливо наголосити, що сам термін, який сьогодні вживають представники владних структур і фахівці — «амністія капіталів» (або «належних активів»), — є не тільки професійно некоректним, а у правовому сенсі й безглуздо-безграмотним. Адже, за нормами права, амністувати фізичну особу можна виключно за злочин, скоєння якого доведено в процесі судової процедури, за умови якщо на особу, яка його вчинила, було накладене відповідне покарання. У нашому ж випадку може йтися лише про процедуру легалізації набутих у протиправний спосіб капіталів, статків, майна та інших фінансових активів фізичними особами, передусім високопосадовцями, а також олігархами, отже, про фактично апріорне визнання легітимності всіх джерел походження величезних капіталів, отримання тисячогектарних земельних ділянок, коштовної нерухомості, а також значних грошових нагромаджень, якими сьогодні володіє найбагатша, передусім олігархічна, частина громадян України.

Основна причина такого становища пов'язана з тим, що, з одного боку, на фізичних осіб-власників не покладено зобов'язання доводити перед відповідними державними органами законність способів привласнення набутої нерухомості за окресленою нами процедурою (тобто в умовах зупинення дії принципу презумпції невинуватості), а з іншого — має місце повне відсторонення від цього процесу органів державного оподаткування та інших контрольно-виконавчих структур, роль яких у цьому процесі апріорі повинна бути провідною.

До процедури декларування фізичною особою доходів і майнових статків необхідно підходити виважено і диференційовано як в економічному, так і в юридичному плані. При цьому слід чітко розрізняти і розмежовувати ті капітали й елементи коштовної нерухомості, що мають кримінально-злочинне (у тому числі корупційне) походження, і ті капітали й майнові статки, що були отримані від інших видів тіньової діяльності, які не мають злочинного походження і до яких доцільно і можливо застосовувати відповідні організаційно-правові заходи щодо їх легалізації.

Нині можна говорити лише про недопущення огульної легалізації всіх капіталів, доходів і майна, без проведення (і не в умовах цейтноту) виваженої та репрезентативно-професійної оцінки легітимності джерел їх походження. Адже в разі масової суцільної легалізації всього того, що злочинно нажите, грубо порушуватимуться права громадян України. До того ж, українці важливо наперед упевнитися, що така легалізація дійсно може буде корисною і, зокрема, сприятиме поверненню в Україну вивезених капіталів.

Можна підтримати акцію щодо легалізації капіталів, у тому числі й вивезених за кордон, якщо вона безпосередньо не стосуватиметься широкої палітри проявів злочинної діяльності та кримінальної наживи. У протилежному випадку збиток (передусім морально-політичний) від самої можливості ухиляння від відповідальності за крадіжку бюджетних коштів, розорення об'єктів державної власності (насамперед оборонного значення), а також інших небезпечно зрадницьких злочинів, у тому числі й корупційних, набагато перевищить можливий позитивний економічний ефект від цього заходу, враховуючи і повернення капіталів.

Питання легалізації певної частини тіньових капіталів (активів) може бути позитивно вирішене, оскільки значна частина вивезених коштів незаконна лише з позиції недосконаlosti вітчизняного законодавства або є наслідком нерозумних і непродуманих рішень, що приймалися на державному рівні в минулому. Проте сам процес легалізації не може бути безоплатним (або лише символічно оплатним) для фізичних осіб, які протягом десятиріч не сплачували відповідних податків, і тому вони обов'язково мають пройти податкову процедуру визначення завданих державному бюджету збитків. Неминуче виникає важливе запитання: якою ж має бути та мінімальна економічна плата, яку слід стягувати на користь казни і народу України у вигляді одноразового податку на легалізацію капіталів і майна (активів)?

З цією метою нагадаємо, що починаючи з 1992 р. і до червня 2003 р. в незалежній Україні максимальна ставка оподаткування доходів фізичних осіб становила 40%, коли сума доходу перевищувала 1700 грн на місяць. У подальшому, відповідно до ст. 7 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб»¹ було встановлено ставку податку в розмірі 15% від об'єкта оподаткування. Далі, з 2016 р. і по даний час для більшості категорій населення діє ставка 18%. За ухваленим у 2021 р. і таким, що не має аналогів у світовій практиці, Законом України² ці стягнення зменшено до 5% за весь 30-річний період ухиляння від сплати обов'язкових податків.

З огляду на це, мінімальний розмір стягнення на користь держави за протиправно отримані й неоподатковані кошти не може бути встановлений нижчим за 20%, тобто меншим за діючий на цей час процент оподаткування доходів фізичних осіб, а не 5%, як це визначено в прийнятому Законі України. Таке податкове стягнення має бути накладене на обсяги реальної ринкової вартості сукупної особистої нерухомості (зареєстрованої і такої, що має бути поставлена на облік), а також тих приватних капітальних і фінансово-майнових активів, які перебувають у власності кожного із сучасних нуворішів, і передусім олігархів, а не у всього населення України.

Проводячи акцію легалізації, слід ураховувати те, що, за оцінками фахівців (у тому числі іноземних), диференціація розподілу доходів населення

¹ Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України № 889-IV від 22.05.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text>

² Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету : Закон України № 1539-IX від 15.06.2021 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#Text>

України і тих обсягів доходів, власники яких залишаються «в тіні» й «безкультурно» ухиляються від наповнення бюджету країни, «найбільш спрощено, але достатньо репрезентативно є такими: 40% населення України отримує 10% сукупних грошових доходів (з яких близько 10% є «тіньовими»); 30% населення — близько 20% сукупних доходів (з яких приблизно третина є «тіньовими»); 20% населення отримує до 30% доходів (з яких близько двох третин перебувають «у тіні»); 10% населення мають доходи, що сягають 40% обсягів сукупних доходів, які отримує населення країни (з яких майже 90% є «тіньовими») [25, р. 38].

Отже, ні про яке «нульове декларування» статків 70% населення України взагалі не йдеться. Разом з тим облік статків і нерухомості необхідно розпочати відносно 30% найбагатшої частини населення, яка отримує більш як 70% усіх сукупних доходів у країні, з яких близько 80% — «безкультурно» ухиляються від оподаткування. При цьому цілком зрозуміло, що цю «акцію» необхідно ретельно і фахово готувати, а не одномоментно здійснити найближчим часом.

Необхідно розуміти, що, згідно з ухваленим законом, головною умовою «легалізації набутих прав власності на активи фізичних осіб» має стати проведення як державного персоніфікованого обліку, так і обов'язкового приватного страхування коштовної нерухомості, грошових та інших активів фізичної особи — платника податку за умови залучення архівної інформації податкових органів за 30-річний період про виконання цією особою податкових зобов'язань перед державою, тобто необхідно бачити особисту історію «податкової культури» конкретної особи.

Доцільно також створити Державний моніторингово-аналітичний центр. До його функцій мають бути включені такі прерогативи: постійний моніторинг, попередження і недопущення реалізації нових проявів податкових порушень і економічних зловживань, а також перманентне перекриття кримінальних схем, що постійно винаходять як окремі особи, так і корупційні та кримінально-злочинні спільноти.

У ситуації, що склалася, цілком слушно виникає запитання: що ж треба робити, враховуючи нагальну необхідність виправлення помилок, які неминує завдають величезних збитків державі й чесній частині народу України? Необхідно розуміти, що держава як базовий суспільний інститут має не тільки «виключне право на застосування насилля» в разі виникнення екстремальних загроз і подолання суспільно-небезпечної злочинності. Вона також наділена і таким виключним правом, як право на виправлення наслідків злочинних дій і некомпетентних помилок, що були допущені владними законодавчими і виконавчими «попередниками». Отже, обов'язково має бути відновлено статус-кво і проведено незворотне кримінальне покарання посадовців і законотворців, винних у тих злочинних діях, причиною яких є або корисливі цілі, або посадова профанація. При цьому на засадах судових рішень слід визначити обсяги персональних компенсаційних стягнень і конфіскаційних вилучень у винних осіб, які мають хоча б частково компенсувати ті економічні втрати і збитки, що були завдані країні.

ВИСНОВКИ

Масштабність вітчизняної корупції, її інституалізація перетворюють цей край небезпечний, а, по суті, ніщивний соціально-економічний феномен сьогодення на стійкий інститут, що руйнує підвалини ефективного функціонування економічної, соціальної, політичної, правової, морально-етичної та інших систем нашої держави. Запорука успіху подолання корупції та кримінальної «чорної» економіки залежить від максимально повного використання світового, зокрема американського, досвіду. Це стосується запровадження у вітчизняну практику організаційно-економічних, фінансових та економіко-правових механізмів, які не тільки максимально ускладнять, а й узагалі унеможливають сам акт корупційного підкупу, казнокрадства або різноманітних форм крадіжок чи проявів шахрайського здирництва. Використання таких механізмів дозволить створити умови, за яких брати хабарі, красти казенні гроші, здійснювати злочинні оборудки, розробляти кримінальні схеми підриву економічної міцї держави буде не тільки небезпечно, а й економічно безглуздо.

Розуміння ситуації, що склалася в Україні у сфері подолання корупції та організованої злочинності, дозволяє «озброїти» суспільство інформацією про можливі ефективні заходи і механізми, які зможуть докорінно змінити ситуацію на краще. При цьому надзвичайно важливо, щоб усі заходи і зусилля в запровадженні антикорупційних механізмів проводилися фахово і рішуче, без помилок, оскільки ціна останніх обертається величезними збитками для суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродман Г., Риканатини Ф. Корни коррупции. Важны ли рыночные институты? ; [пер. с англ.]. — Всемирный банк, 2008. — 22 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://web.worldbank.org/archive/website00818/WEB/PDF/WPS2368_.PDF
2. Зукоскі Х. Коли в боротьбу з корупцією вступає міжнародний бізнес / Finance.UA. — 2013. — 29 квіт. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://news.finance.ua/ua/news/-/301191/koly-v-borotbu-z-koruptsiyeyu-vstupaye-mizhnarodnyj-biznes> (дата звернення: 15.05.2021).
3. Йохансен Л., Педерсен К.Х. Административная коррупция связана с неудачными или незаконченными экономическими реформами // Українські діалоги. — 2015. — Листопад—грудень. — С. 85—89 [Електронний ресурс]. — Режим доступа : http://newukraineinstitute.org/media/news/593/file/Dialog_block.pdf
4. Кауфман Д. Корупція в тумані двозначності // Політика і час. — 1998. — № 1. — С. 36—42.
5. Кирпичников А.И. Взятка и коррупция в России. — СПб. : АЛЬФА, 1997. — 236 с.
6. Клейнер В. Коррупция в России: есть ли выход? // Вопросы экономики. — 2002. — № 6. — С. 81—96.
7. Левин М., Сатаров Г. Коррупция в России: классификация и динамика // Вопросы экономики. — 2012. — № 10. — С. 7.
8. Нисневич Ю., Стукал Д. Многоликая коррупция и ее измерение в исследованиях международных организаций // Мировая экономика и международные отношения. — 2012. — № 3. — С. 83—90.
9. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство: причины, следствия, реформы ; [пер. с англ. О.А. Алякринского]. — М. : Логос, 2003. — 356 с.
10. Сатаров Г.А. Как измерять и контролировать коррупцию? // Вопросы экономики. — 2007. — № 1. — С. 4—10.

11. Сюэмин С. Рациональность коррупции в Китае // *Politekonom*. — 1997. — № 1. — С. 92—103.
12. Аркуша Л. Корупція й легалізація (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом: особливості співвідношення // *Південноукраїнський правничий часопис*. — 2010. — № 3. — С. 153—155.
13. Беззуб І. Антикоруційна політика в Україні / Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів // Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». — 2015. — № 10 (92). — С. 19—28.
14. Богатирьов І. Запобігання корупції як одна з умов сталого розвитку транзитивного суспільства // *Публічне право*. — 2018. — № 1. — С. 17—23.
15. Верстюк С. Корупція: визначення, причини появи, вплив на економіку // *Економіка України*. — 2001. — № 3. — С. 66—74.
16. Гумелюк Л. Теоретико-соціальний аналіз корупції як загрози національній безпеці України // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. — 2009. — № 2. — С. 1—10.
17. Камлик М., Невмержицький Є. Корупція в Україні. — К. : Знання, КОО, 1998. — 187 с.
18. Корж І. Політична корупція та правова безпека України // *Право України*. — 2009. — № 6. — С. 55—60.
19. Мельник М. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії / *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними : міжвідомчий наук. зб. ; [за ред. А. Комарової та ін.]*. — К., 2000. — Т. 25. — 820 с. — С. 27—115.
20. Романюк Б.В., Бусол О.Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : моногр. — Кіровоград : ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2010. — 628 с.
21. Волошенко А. Антикоруційний дирижізм: державні регуляторні імперативи протидії системній корупції в Україні : моногр. — К. : Парламентське видавництво, 2018. — 392 с.
22. Мандибура В. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання // *Економічна теорія*. — 2017. — № 1. — С. 59—76.
23. Мандибура В. «Тіньова» економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. — К. : Парламентське вид-во, 1998. — 136 с.
24. Мандибура В. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання : моногр. — К. : Парламентське видавництво, 2017. — 488 с.
25. Blandinierts J.-P. *Ukrainian Economic Trends / Quarterly*. — 1999. — Iss. December.

Стаття надійшла 14.06.2021

REFERENCES

1. Broadman H., Recanatini F. *Corruption and Policy: Back to the Roots*. World Bank, 2008, available at: https://web.worldbank.org/archive/website00818/WEB/PDF/WPS2368_.PDF [in Russian].
2. Zukoski J. When international business enters the fight against corruption. *Finance.UA*, April 29, 2013, available at: <https://news.finance.ua/ua/news/-/301191/koly-v-borotbu-z-koruptsiyeyu-vstupaye-mizhnarodnyj-biznes> (accessed on: 15.05.2021) [in Ukrainian].
3. Johannsen L., Pedersen K.H. Administrative corruption is associated with failed or unfinished economic reforms. *Ukrainian Dialogue*, November-December, 2015, pp. 85-89, available at: http://newukraineinstitute.org/media/news/593/file/Dialog_block.pdf [in Russian].
4. Kaufmann D. Corruption in the fog of ambiguity. *Politics and Time*, 1998, No. 1, pp. 36-42 [in Ukrainian].
5. Kirpichnikov A. *Bribery and Corruption in Russia*. Saint Petersburg, ALFA, 1997 [in Russian].
6. Kleiner V. Corruption in Russia, Russia Corrupted: Is There a Way out? *Voprosy Ekonomiki*, 2002, No. 6, pp. 81-96 [in Russian].
7. Mark L., Georgyi S. Corruption in Russia: Classification and Dynamics. *Voprosy Ekonomiki*, 2012, No. 10, p. 7 [in Russian].

8. Nisnevich Y., Stukal D. Multifaced Corruption and its Measurements in International Organizations' Studies. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, 2012, No. 3, pp. 83-90 [in Russian].
9. Rose-Ackerman S. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Moscow, Logos, 2003 [in Russian].
10. Satarov G. How to Measure and Control Corruption. *Voprosy Ekonomiki*, 2007, No. 1, pp. 4-10 [in Russian].
11. Xueming S. The rationality of corruption in China. *Politekonom*, 1997, No. 1, pp. 92-103 [in Russian].
12. Arkusha L. Corruption and legalization (laundering) of proceeds from crime: Features of the ratio. *South Ukrainian Law Journal*, 2010, No. 3, pp. 153-155 [in Ukrainian].
13. Bezub I. Anti-corruption policy in Ukraine, in: Information and Analytical Bulletin Based on Operational Materials. Supplement to the magazine «Ukraine: Events, Facts, Comments», 2015, No 10 (92), pp. 19-28 [in Ukrainian].
14. Bogatyrev I. Prevention of corruption as one of conditions of sustainable development of transitive society. *Public Law*, 2018, No. 1, pp. 17-23 [in Ukrainian].
15. Verstyuk S. Corruption: Definition, causes, impact on the economy. *Economy of Ukraine*, 2001, No. 3, pp. 66-74 [in Ukrainian].
16. Gumelyuk L. Theoretical and social analysis of corruption as a threat to the national security of Ukraine. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 2009, No. 2, pp. 1-10 [in Ukrainian].
17. Kamlyk M., Nevmerzhytskyi Ye. Corruption in Ukraine. Kyiv, Znannia, 1998 [in Ukrainian].
18. Korzh I. Political corruption and legal security of Ukraine. *Law of Ukraine*, 2009, No. 6, pp. 55-60 [in Ukrainian].
19. Melnyk M. Corruption: Essence, Concepts, Countermeasures, in: Economic Crimes: Prevention and the Fight Against Them. A. Komarova (Ed.). Kyiv, 2000, Vol. 25, pp. 27-115 [in Ukrainian].
20. Romaniuk B., Busol O. Legislation of Ukraine and Foreign Countries on Combating Corruption. International Experience in Combating Corruption. Kirovohrad, LLC «Poligraf-Servis», 2010 [in Ukrainian].
21. Voloshenko A. Anti-Corruption Dirigisme: State Regulatory Imperatives for Combating Systemic Corruption in Ukraine. Kyiv, Parliamentary Publishing House, 2018 [in Ukrainian].
22. Mandybura V. Corruption: institutional essence and mechanisms to overcome. *Economic Theory*, 2017, No. 1, pp. 59-76 [in Ukrainian].
23. Mandybura V. «Shadow» Economy of Ukraine and Directions of Legislative Strategy of its Restriction. Kyiv, Parliamentary Publishing House, 1998 [in Ukrainian].
24. Mandybura V. Corruption: Institutional Essence and Mechanisms to Overcome. Kyiv, Parliamentary Publishing House, 2017 [in Ukrainian].
25. Blandinierts J.-P. Ukrainian Economic Trends. *Quarterly*, December, 1999.

Received on June 14, 2021

Viktor Mandybura, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Principal Researcher of the Department of Economic Theory
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasna Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

CONDITIONS AND MECHANISMS FOR EFFECTIVE PREVENTION OF CORRUPTION IN UKRAINE

The content of systemic network structuring of corruption as an institution of absolute anti-social orientation is revealed. Attention is paid to the conceptual purity of the categorical apparatus, in particular, the concepts of «corruption» and «bribery» are distinguished. The characteristics of personalized and corporate-associated subjects of corruption are given, the content of modern forms and characteristic varieties of the object of corruption bribery is revealed. A differentiated list is given and the content of specific markets of «corruption services» operating within the general «black» market of Ukraine is revealed. The socio-economic origins are shown and the nature of personal and corporate interests of the subjects, the bearers of corruption relations, is revealed.

The real spectrum of destructive anti-social consequences of the synergy of the binary union of the «institution of corruption» with the «institution of the criminal «black» economy» is determined. There are three basic blocks of criminal economic activity: i) criminal trade; ii) provision of criminal services; iii) criminal violation of the rules of economic and commercial activity. On the basis of the generalized experience of the USA the necessary conditions are defined and suggestions are given concerning formation of organizational-economic and economic-legal anti-corruption mechanisms. It is proven that overcoming corruption is impossible without abolishing the legal principle of «presumption of innocence» in the field of confirming the legitimacy of taxpayers' incomes, who are obliged to provide comprehensive information proving the legitimacy of the sources of personal and family real estate.

The conditions for ensuring an effective order in the field of accounting and control of the completeness of citizens' compliance with tax obligations on the basis of improving the mechanism of income declaration and state-market accounting of real estate of the population of Ukraine are determined. In the context of critical remarks on the mistakes made over the past five years, proposals are made to improve the organizational-economic framework for declaring annual income, as well as socially just and anti-corruption legalization of wealth, property and capital of individuals by providing fair compensation to the state treasury for losses caused to the budget during the period of independence of Ukraine.

Keywords: *corruption; criminal economics; institute of corruption; subjects of corruption; object of corruption; bribe; mechanisms for overcoming corruption; declaration of income and property; legalization of shadow income.*